

**Oponentský posudek habilitační práce
PhDr. Bc. Zuzany Svobodové, Ph.D.**

Univerzita a fakulta uchazečky: Husitská teologická fakulta UK

**Název habilitační práce: Svoboda z dialogu. Dílo Radima Palouše v rozhovoru
s vybranými filozofy a teology výchovy**

Oponentka: doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

Pracoviště: Teologická fakulta JU v Českých Budějovicích (ext.)

Aktuálnost tématu:

Autorka předkládá svou teoretickou studii o rozsahu 118 stran textu se záměrem umožnit vstup širší odborné veřejnosti do dialogu s dílem R. Palouše a vybraných světových filozofů a teologů výchovy a zvýraznit zásadní podněty jejich myšlenek pro současnou výchovu. Přičemž zdůrazňuje, že zde půjde především o vztah filozofie k lidské odpovědnosti vůči pravdě a vůči životu člověka v situaci výchovy, tedy o kladení otázek po smyslu a podstatě výchovy, o existenciální podstatu výchovy. Vedle toho vytváří pojem „teologie výchovy“, který charakterizuje jako odpovědnost teologie vůči výchově, která má být kultivací lidského bytí směrem k proměně, která vede od řeči o Bohu k lásce k Bohu. To, co je oběma oborům společné, je podle ní pohled na výchovu jako na kultivaci lidského bytí směrem k transcendenci. Oba obory – „filozofie výchovy“ i „teologie výchovy“ - definuje ve vztahu k obecné pedagogice jako obor, který se zabývá samotným smyslem výchovy člověka, zatímco pedagogika jako taková již smysl výchovy předpokládá. Z textu plyne, že takto mohou obě tyto vědecké disciplíny koexistovat vedle sebe. Oponentka se domnívá, že právě toto je diskutativní, jak ukazuje další směr studie. Autorka se zde – ve shodě s analyzovanými filozofy a teology výchovy - opírá především o pojetí svobody člověka kořenící v řecké filozofii, eventuálně v křesťanství (J. A. Komenský), která je založena na kultivaci niterného prostoru v lidské osobnosti, a která díky tomu ovlivňuje podstatně její vztah ke světu. Což autorka na mnoha místech studie konstatuje. Za téma, na kterém chce osvětlit přístupy filozofie a teologie k výchově, zvolila kategorii „lidská svoboda“.

Oponentka našla pojem svoboda i v Rámcových vzdělávacích plánech pro ZV, které lze považovat za praktickou aplikaci aktuální obecně pedagogické teorie v pojetí několika českých teoretiků (Průcha, Jůva, atd.). I zde lze nalézt pojem svoboda již ve vymezení obecných cílů vzdělávání: V RVP ZV jako úkol připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti. Dále je tento pojem okrajově zmiňován i v některých vzdělávacích oblastech (např. Výchova k občanství, Výchova demokratického občana, Etická výchova...). Nikoliv však právě ve vztahu k niternému, duchovnímu či spirituálnímu rozměru osobnosti, který považují dle autorky analyzovaní autoři za podstatný. Pojetí přítomné v RVP ZV napovídá spíše přístupu plynoucímu z osvícenecké, potažmo novověké, posléze pozitivistické filosofie.

Z tohoto důvodu lze považovat práci Z. Svobodové nikoliv snad za aktuální vzhledem k současnému stavu obecně pedagogického bádání v naší zemi, ale za důležitý příspěvek k hledání kořenů, z nichž téze o podstatných cílech výchovy a vzdělávání mohou také vycházet, a které ovšem mohou poněkud změnit metody i obsahy samotné, v praxi uskutečňované výchovy a vzdělání. Oponentka považuje předloženou studii za zdařilý pokus emancipovat myšlenky filosofie výchovy vůči převládajícím axiomům současné obecně pedagogické vědy v naší zemi, týkající se cílů výchovy a vzdělávání, přičemž za „prubířský kámen“ byl logicky zvolen pojem lidské svobody.

Z tohoto konstatování plyne otázka: Je dle autorky možné usoudit ze současných českých obecně pedagogických teorií, jaký smysl výchovy předpokládají? Např. právě často citovaná teorie Průchova?

Přístup k řešení:

Jak téma práce naznačuje, provádí autorka analýzu tézí Paloušovy filosofie výchovy podle kritéria pojetí svobody v jeho díle. Stejnému kritériu podřizuje analýzy filosofických a teologických teorií výchovy u autorů Jaquese Maritaina, Josefa Piepera, Jamese Schalla a Stratforda Caldecotta. Kapitoulou ústřední důležitosti je potom komparace všech těchto teorií. Takto pojatý postup při rozvíjení základních tézí práce se jeví jako poměrně komplikovaná cesta. Jak totiž autorka sama konstatuje, liší se jednotliví autoři jak v době a společenském a kulturním zázemí, tak ve větší či menší míře v integraci teologických aspektů svých výchovných teorií. Každý z nich také používá svébytný vyjadřovací styl, který je do značné míry dán filosofiemi (teologiemi), na něž bezprostředně navazovali. Popisy jejich teorií se tak často spojují s popisem teorií jiných autorů (v případě Palouše např. s pojetím filosofie výchovy Jana Patočky a s jeho interpretací Komenského, v případě Caldecotta k osobnosti Chestertona...). Tyto „odbočky“ se jeví oponentce jako nezbytné, jestliže má být

čtenáři poskytnuta možnost porozumět samotným vybraným filosofům a jejich tézím. Jako pozitivum vnímá oponentka skutečnost, že přes všechna tato odbočení se autorka vždy vrací k úkolu analyzovat vybrané filosofie výchovy vzhledem ke kategorii lidské svobody a ústí do kapitoly, v níž se pokouší o komparaci jednotlivých autorů. Dospívá k závěru, že všichni vnímali kategorii svobody ve vztahu k dalším kategoriím, jako je pravda, dobro, krása, které ovšem popisují jako nositele řádu světa. Posláním výchovy je potom podle popisu Z. Svobodové postupné objevování tohoto řádu a účast na něm v dialogu. Rozhodujícím východiskem objevování tohoto řádu je podle autorky Paloušův pojem „péče o duši“, který odvozuje (ve shodě s Patočkou) z řecké filosofie. Vůbec niterné, duchovní prožívání je – podle popisu autorky – prostor člověka pro poznávání a účast na řádu světa. Tuto skutečnost podle ní vlastně popisují v různých obměnách všichni zvolení autoři. Teprve tento niterný prostor otevíraný ve výchově se má stát východiskem pro dialog s druhými. Svoboda je tedy podle interpretace předložených teorií především vnitřní svobodou člověka, nezávislou na vnějších okolnostech, nikoliv ovšem na podmínkách výchovy. Autorka označuje tyto myšlenky za možnou inspiraci pro současné obecně pedagogické teorie i pedagogickou praxi. Oponentka se domnívá, že jde spíše o jejich možnou korekci.

Vyvstává tedy otázka: V jakém smyslu vnímá autorka pojetí svobody ve vybraných teoriích filosofie a teologie výchovy jako možnou inspiraci pro obecně pedagogické teorie v české současnosti?

Použitá metodologie:

Při konstatování, že autorka se metodologicky opřela o analýzu filosofických a teologických myšlenek vybraných autorů, z nichž potom vytváří prostřednictvím komparace s myšlenkami Paloušovými novou syntézu, je nutné vzít v úvahu, že se přitom opírá o postupy fenomenologické analýzy, tedy analýzy určitých jevů, jak jsou přítomny ve jmenovaných teoriích. Používá přitom logicky zcela jiné výrazové prostředky a odlišný vyjadřovací styl, než jaké jsou užívány v analýzách kořenících v pozitivistickém vnímání reality. Nápadně často se v práci setkáváme s konstatováním určitých skutečností, jejichž původ či existence není dále nijak zdůvodňována či prokazována. Ostatně dělá to v odkazech na myšlenky zvolených autorů. Jedná se např. o pojmy: „bytostné určení člověka“ nebo věty typu „člověk je svým bytostným určením“ (s. 13 a další), „vlastní určení člověka“ (s. 17 a další), „poslání“ člověka nebo vychovatele, „bytostným posláním vychovatele je péče o duši“.

Vyvstává otázka např.: Co nebo kdo rozhoduje o tomto určení? Nebo jak lze toto „určení člověka“ zdůvodnit, v čem spočívá jeho původ, atd... Naopak poměrně

detailně se zabývá autorka definicí lidství, které má být výchovou kultivováno, rozvíjeno či prohlubováno.

Oponentka pouze upozorňuje, že právě tento specifický jazyk, kterého používají filosofové a teologové výchovy, zvláště onen specifický jazyk okruhu žáků J. Patočky, může být zdrojem obtíží v možném dialogu se současnou obecnou pedagogikou, která užívá zcela jiný jazykový badatelský úzus.

K jednotlivým kapitolám:

Oponentka vybírá pouze dílčí otázky týkající se konkrétních výroků autorky.

- S. 50: V jakém smyslu lze říci o Kantově teorii, že „ve skutečnosti“ zbavuje člověka svobodné volby?
- S. 53: V rámci odbočky od Maritaina k Hutchinsovi uvádí autorka téměř celou jeho bibliografii. Důvod je nejasný.
- S. 57: Autorka kritizuje rozvíjení kritického myšlení u dětí v předškolním věku s odkazem na Maritaina, který ho považuje za odvádějící od dětské imaginace a za nepřiměřené věku. Tomuto konstatování lze odporovat na základě výzkumů Vygotského. Může tuto skutečnost autorka reflektovat?
- S 113: Autorka konstatuje, že smyslem pragmatické pedagogiky je výlučně její „účinnost“. Oponentka se domnívá, že jde o zjednodušený pohled (jediné věty). Může autorka reflektovat důsledněji smysl výchovy a vzdělání, jak ho prezentuje pragmatická pedagogika vycházející z pragmatické filosofie?

Kvalita a správnost dosažených výsledků:

Kvalita práce spočívá především ve skutečnosti, že se autorce podařilo prokázat, že myšlenkový svět české filosofie výchovy pocházející z okruhu badatelů kolem J. Patočky a formujícího se v době komunistické totality lze zařadit do širšího proudu světového filosofického myšlení, které (dle oponentky) čerpá explicitně či implicitně ze zdrojů existenciální filosofie.

Uplatnitelnost výsledků v praxi:

Jeden z možných důsledků vážného přijetí myšlenek filosofie výchovy je dle autorky návrat ke svobodným uměním ve výchovné a vzdělávací praxi. Oponentka se domnívá, že právě různost jazyků, v nichž se odehrává myšlení filosofie výchovy a myšlení současné pedagogiky, je důsledek také dvou odlišných pohledů na svět podobný např. pohledu na svět nadnárodního podnikatele a člena ekologického hnutí. Je možné, že za růzností se zde skrývá spor o pojetí člověka a světa. A tato

práce pomáhá tomu, aby byl tento spor eventuálně pojmenován, byť zatím pouze na teoretické úrovni.

Formální úprava a jazyková úroveň práce:

Po formální stránce práce odpovídá text požadavkům na odbornou studii. Jazykový styl práce odpovídá stylu vyjadřování autorů pohybujících se v oblasti filosofie (teologie) výchovy. Občasné složité formulace jsou poněkud poplatné jazyku, v němž autorka jednotlivé autory studovala. Text se tak nechte jednoduše, ale je srozumitelný pro odborníky, jimž je určen.

Dotazy oponentky k diskusi při obhajobě práce:

Viz otázky plynoucí z jednotlivých bodů oponentury.

Závěr:

Záměr a cíl práce, jak byl velmi srozumitelně definován v úvodu (s. 14 – 15), byl naplněn. Navíc se může stát výchozím bodem pro dialog mezi různými filosofickými a teologickými přístupy k člověku a z nich vyplývajících principů pro výchovu a vzdělávání člověka nejen v České republice.

Práci doporučuji k obhajobě.

Doc. PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

**České Budějovice
25. 3. 2023**